

Petra Guasti, Zdenka Mansfeldová (eds.): *Democracy Under Stress. Changing Perspectives on Democracy, Governance and Their Measurement*

Praha: Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., 2018, 185 s.

Kolektiv autorů a autorek pod vedením Petry Guasti a Zdeňky Mansfeldové si určil za cíl propojit soudobou teoretickou diskuzi o problémech demokracie s územím střední a východní Evropy. Tento cíl je navýsost relevantní, protože jak sama Guasti uvádí v první kapitole, existující studie se orientují zatím spíše na analýzu jiných zemí. Ještě větší význam pak má recenzovaná publikace vzhledem k tomu, že se téma, které je v knize řešeno, těší zvýšenému zájmu odborníků a veřejnosti, což je dáno především probíhající diskuzí o tom, zda dochází ke snižování počtu demokracií v současném světě. Recenzovaná publikace tak má rozhodně potenciál promluvit do důležité oblasti soudobého sociálněvědního poznání.

Od prvních stran knihy je zřetelně vidět, že si byl řešitelský tým svého potenciálu dobře vědom. Celou knihu otvírá již zmíněná kapitola Guasti, která nejen sumarizuje hlavní cíle a strukturu knihy, ale především čtenáři vkusně představuje zásadní zjištění a momenty dosavadního výzkumu. Tento jev je vlastní i většině dalších kapitol. Práce tedy rozhodně vychází z aktuální literatury, na kterou dokážou autoři a autorky náležitě reagovat. Samotná kniha je pak rozčleněna na dvě hlavní části. První část se věnuje problémům demokracie na sledovaném území. Druhá část reflektuje nedostatky soudobých operacionalizací demokracie ze strany kvantitativních databází.

Právě první sekce je po mém soudu nejsilnější stránkou celé knihy. V této části se totiž jednotlivé kapitoly věnují odhalení příčin a vysvětlení současného vývoje. V tomto směru tak kniha do jisté míry dokonce předbíhá některé aktuálně vycháze-

jící práce v zahraničí, které se zatím často soustředí na pouhý popis aktuálního vývoje nebo sumarizaci způsobů vedoucích ke zhoršení, či dokonce zhroucení demokracie. Jistou slabinou této sekce však je, že neobsahuje případovou studii věnovanou Maďarsku. Ve studii věnované střední Evropě je její absence poněkud překvapující. Kniha však stále obsahuje dvě silné případové studie. První se věnuje Polsku (Radosław Markowski) a druhá České republice (Guasti a Mansfeldová).

Sekci otevírá Martin Brusis. Ve svém příspěvku nejprve čtenářům osvětluje rozdíl mezi demokracií a kvalitou demokracie. Dále pak v komparativní perspektivě představuje tři příčiny, které podle něj vedou k současnému stavu. Těmito příčinami podle Brusise jsou: nedemokratické chování politických elit, stále konfrontačnější podoba politické soutěže a neuspokojivá podoba ekonomické konvergence mezi zkoumaným územím a Západem. Markowski ve své kapitole představuje vskutku podrobný pohled na poslední vývoj v Polsku, kterému nechybí podrobná analýza z hlediska mnoha přístupů existujících v odborné literatuře. Jistý prim zde hraje přístup favorizující historická dědictví tranzice, avšak celá kapitola je z hlediska dialogu empirické praxe s jednotlivými teoretickými přístupy vpravdě detailní. Samotný dialog teorií pak je možné bez přehánění označit za velmi vyčerpávající příklad stýkání a potýkání odlišných explanačních realit. Ačkoliv Markowski označuje své závěry za předběžné, jde rozhodně o jednu z nejlepších studií věnovanou Polsku na poli demokratizačních studií.

Mansfeldová a Guasti ve své studii České republiky navazují především na práce Habermase a Merkela věnované krizi demokracie. Určitě se jedná o svěží teoretický přístup, který může být vysoce přínosný i při analýze demokratizačních trajektorií mimo území, kterému se věnuje tato kniha. Přístup totiž autorkám umožňuje věnovat větší pozornost kvalitě vládnutí. Ka-

pitola tak vedle hodnocení dopadů ekonomické krize věnuje zvýšenou pozornost i reakcím vlád na zmíněnou situaci. Právě přeshlapy posledních vlád a jejich neschopnost komunikovat svá řešení s veřejností pak podle autorek výrazně přispěly k vysoké míře nedůvěry vůči těmto vládám, což se jednoznačně otisklo do vnitropolitického vývoje posledních let.

Pavol Baboš se ve své kapitole snaží taktéž jít za obzor soudobých ekonomických vysvětlení příčin zhoršování demokracie a zaměřuje se na efekt globalizace. Jím provedená statistická analýza pak dokládá, že globalizace může snižovat podporu demokracie (v obecné i liberální podobě) u skupin, které jsou, či se domnívají, že jsou, jejím efektem negativně ovlivněny. Ekonomická krize pak podle jeho názoru tento efekt urychluje. Toto zjištění je rozhodně inovativní a rozšiřuje existující stav poznání. Z metodologického hlediska pak vypadá předložená analýza přesvědčivě a transparentně. Jedinou výhradu je možné vznést vůči jednomu z dílčích zjištění, kterým je negativní podpora liberální demokracie u studentů. Průměrný věk respondenta byl podle autora 47,5 roku. Je tedy možné, že počet studentů ve zvoleném výběru byl poměrně limitovaný. Především však z vlastní zkušenosti víme, že kupříkladu v ČR většina škol podporuje ve studentech vše, jen ne lásku k liberální demokracii. Z tohoto důvodu se domnívám, že jde o zjištění, které je na zkoumaném území výrazně logičtější, než se optikou existujících teorií může zdát.

Druhá část knihy, věnovaná reflexi soudobých kvantitativních indexů demokracie, působí poněkud nevyváženě. Sestává totiž z pouhých dvou příspěvků, které se navíc velmi liší kvalitou zpracování. Tím prvním je text Bronislava Dolného a Dariny Malové, který srovnává užitečnost vybraných indexů demokracie na zemích visegrádské čtyřky. Z mého pohledu jde o jasně nejslabší část celé knihy. Představená zjištění totiž nejsou vůbec inovativ-

ní, což je asi dáno zaměřením celé kapitoly. Analýze nedostatků zvolených databází se totiž již podrobně věnovala celá řada studií. Překvapivě pak je do výběru zařazena i databáze, která je doslova zavátá prachem času, tedy Tatu Vanhavenův index demokracie. Nechci vůbec polemizovat o tom, že v době vzniku první verze této databáze (rok 2000) šlo o užitečný nástroj. Vzhledem k míře kritiky a zjevným limitacím se však již dlouho na poli demokratizačních studií téměř nepoužívá. Jaký smysl poté má upozorňovat znovu na jeho nedostatky? Obecně je pak otázkou, zda má vůbec smysl vyzdvihovat (ne)schopnost sledovaných indexů rozlišit úroveň demokracie v zemích visegrádské čtyřky. Prvně tyto indexy vznikly ve snaze zachytit extrémní rozdíly v komparaci většího množství případů. Není tedy žádným tajemstvím, že se nehodí k rozlišení režimů někde v šedé zóně. Vedle toho nikdo neříká, že je třeba pracovat s výsledným indexem. Jedním ze závěrů bohaté diskuze na toto téma ostatně je, že by se měly v co největší míře používat spíše jednotlivé složky těchto indexů. Největší „zajímavostí“ však je opomenutí databáze *Varieties of Democracy*, což není nijak vysvětleno a jen to potvrzuje nastíněné pocity z celé kapitoly. Skóre této části knihy vylepšuje kapitola druhá. Quinton Mayne a Brigitte Geissel zde analyzují relevantní problém všech existujících indexů demokracie, kterým je, že se zaměřují především na institucionální rozměr politických režimů. Opomenut tak podle autorů zůstává „občanský rozměr“, což vede k jasnému nesouladu mezi koncepty demokracie a její operacionalizací prostřednictvím těchto indexů. Takto vedená kritika soudobé praxe je vysoce relevantní a snad napomůže tomu, že v blízké budoucnosti dojde ke zlepšení situace. Autoři však mají pravdu, že tomu zatím příliš nenahrávají dostupná data.

Knihla pak namísto závěru končí kapitolou, ve které se Sascha Kneip a Wolfgang Merkel zamýšlí nad velkým problémem

soudobých demokracií, kterým je krize legitimacy pramenící z klesající důvěry v politické strany, volby a tento způsob uspořádání politického zřízení obecně. Autoři ve svém příspěvku dochází k tomu, že i přes vzrůstající oblibu referend a deliberativních prvků stále neexistuje životaschopná alternativa k demokracii založené na politických stranách a konání pravidelných voleb.

I přes zmíněné nedostatky je třeba říct, že kniha představuje jednu z „vlajkových lodí“ soudobého (a nejen domácího) výzkumu politických procesů ve střední a východní Evropě, kterou je možné jasně doporučit. Autorskému kolektivu se zcela určitě povedlo sestavit dílo, které má potenciál promluvit do mezinárodní diskuze a především výrazně přispět k již existující literatuře v „české politologii“, která by se k podobným tématům měla vztahovat mnohem více než doposud. Kniha by zároveň mohla sloužit i jako zdroj inspirace pro další výzkum celé problematiky, protože obsahuje řadu zjištění, na která stojí za to reagovat či je dále rozvíjet.

Jaroslav Bílek

**Jaroslava Hasmanová Marhánková,
Martina Štípková: Prarodičovství
v současné české společnosti**

Praha, Sociologické nakladatelství (SLON)
2018, 232 s.

Kniha *Prarodičovství v současné české společnosti* je dílem socioložek Jaroslavy Hasmanové Marhánkové a Martiny Štípkové. Hlavním cílem knihy je čtenářkám a čtenářům představit, jakým způsobem se v kontextu rodinného uspořádání utváří role prarodiče, jaké konkrétní vlivy, okolnosti a aktéři ovlivňují vykonávání této role. Celá kniha je rozdělena do deseti hlavních kapitol, které jsou dále členěny do podkapitol. Členění dává knize spád a jednotlivé kapitoly postupně otevírají čtenářkám a čtená-

řům pohled na utváření role současného prarodiče.

Kniha se v prvních kapitolách věnuje teoriím rodiny. Dle mého názoru autorky výstižně pracují s definicí současné rodiny prostřednictvím sloves „dělání“ a „předvádění“. Tím, jak se lidé chovají, co dělají a jakým způsobem předvádí své role, se společně definují či mohou definovat jako rodina. Dále se teorie zaměřuje na dopady demografických procesů a proměny společenských představ, které ovlivňují roli prarodiče. Jedna z teoretických kapitol se také zabývá průřezem historického vývoje prarodičovství v československém a českém prostředí. Nastínění historie umožnilo mně jako čtenářce hlubší porozumění tématu současného prarodičovství. Vývoji role je věnován adekvátní prostor, neboť cílem autorky nebylo podat vyčerpávající přehled o vývoji a transformaci role prarodiče, ale zaměřit se právě na její dnešní podobu či podoby. Metodologická kapitola popisuje výzkumnou jednotku a vysvětluje zvolené metodologické postupy. Autorka Štípková se zabývá kvantitativní metodologií, kdežto autorka Marhánková metodami kvalitativními. Rozdílná metodologická zázemí vedla výzkumnice k propojení paradigmat, čímž byl získán širší a komplexnější obraz zkoumaného jevu. Kvantitativní část analýzy vychází z dotazníkové šetření SHARE z roku 2007–2008. Ze získaných dat bylo pracováno pouze s informacemi týkajícími se českých respondentek a respondentů (celkem 1 083 prarodičů). Klíčové otázky se zaměřovaly na péči o vnoučata, sociodemografické a rodinné charakteristiky dotazovaných a dětí, od nichž mají vnoučata. Kvalitativní část analýzy se snažila zodpovědět na otázky týkající se každodenních zkušeností být prarodičem a odhalení významů, které se s rolí pojí. Byla využita technika hloubkových biograficky zaměřených rozhovorů (celkem 61 rozhovorů). Typ a množství rozhovorů umožnily zcela proniknout do každodenního života informantek a informantů a pochopit jej.